

BISERICA „ADORMIREA MAICII DOMNULUI” DIN CARTIERUL BERCENI – VĂLENII DE MUNTE

Alexandru Ionuț Cruceru*

Abstract

In the first half of the 20th Century in Vălenii de Munte from the Prahova county there were 6 churches. With the exception of professor Nicolae Iorga who systematically gathered information about all the orthodox churches from the town, few authors were interested in the history of the “Dormition of the Theotokos” church from the Berceni neighborhood. The monument collapsed during the 1940’s earthquake and it was never rebuilt because of the proximity with the Monastery church.

Keywords: Vălenii de Munte, church, Berceni, town, neighborhood, Teleajen Valley

În epoca medievală exprimarea sentimentului religios la poporul român a căpătat forma actelor de binefacere îndreptate către Biserică, după cum indică numeroasele exemple din țara noastră. Grija pentru „cele viitoare” constituia una dintre principalele datorii morale ale omului în această lume, indiferent de rangul deținut în societate, motiv pentru care exista obiceiul la bătrânețe să se lase moștenire bisericii din sat, printr-o diată scrisă, dacă nu un trup sau două de moșie, măcar o sumă de galbeni pentru cuvenitele parastase. Voievovii și boierii, deopotrivă cu cei mai înstăriți moșneni, reparau sau ctitoriau ei înșiși biserici spre a fi pomeniți veșnic de preoți „tot cu coliva vinerea și sâmbăta precum se cade și se cuvine ctitorilor”¹. Alteori, bisericile erau înălțate printr-un efort colectiv recunoscut în pisanie. La Vălenii de Munte cele mai vechi urme ale unui lăcaș de cult au fost găsite pe locul actualei biserici Mănăstirea, în urma săpăturilor arheologice efectuate după cutremurul din 1977 și datează din secolul al XVII-lea. Cât privește celelalte biserici și cu precădere cea la care ne vom referi în articolul de față, „Adormirea Maicii Domnului” din cartierul Berceni, știrile se opresc la începutul veacului al XVIII-lea. Nu vom afla probabil niciodată identitatea primilor ctitori, însă sperăm să oferim măcar un punct de plecare pentru studiile de aprofundare care vor veni.

* Facultatea de Geografie, Universitatea din București, e-mail: ionutcruceru88@gmail.com.

¹ Emilian Vlaiculescu, *Monografia Bisericii Mănăstirea din Vălenii de Munte*, în „Glasul Bisericii. Revista oficială a Sfintei Mitropolii a Ungrovlahiei”, Anul XXX, nr. 9-10/1971, p. 857.

În spatele Muzeului Memorial „N. Iorga” din Vălenii de Munte, pe str. Berceni la nr. 9, până în urmă cu doi ani se putea observa existența unui spațiu viran. Locul a rămas gol în 1940 după ce biserica aflată pe el (filială a bisericii Mănăstirea) s-a ruinat la cutremurul din 10 noiembrie. Tot atunci a fost avariata în proporție mare biserica Mănăstirea și, din motivul că i se recunoștea acesteia o valoare istorică și arhitectonică mai mare, s-a dispus refacerea sa cu contribuția arhitectului Cristofi Cerchez. Astăzi, printr-o autorizație obținută în 2011, pe locul vechii biserici din Berceni (Fig. 1) au demarat lucrările pentru construirea unui centrului pastoral și a unei grădinițe.

Primul document care menționează biserica Bercenilor datează din anul 1739 și se referă la vânzarea unor pomi din Berceni. Fiul lui Stan iuzbașa din Vălenii de Munte, Radu, vindea nepotului său Stanciu livada de pruni “de lângă besearica din Berceani, cum merge ulița spre Teleajăn și pân în gardul dumnelui, toți pomii cât sântu îngrădiți, și locul de supt pomi”².

Monumentul apare a doua oară la 18 Februarie 1741, într-un zapis prin care Dragomir Cepoiul, dorobanț din Vălenii, le întorcea feciorilor iuzbașei Stan datoria neplătită de vărul său. Din cuprinsul zapisului nu se înțelege dacă biserica era funcțională: “(...) să știe că, găsindu-să un zapis de tl. 35, pus zălog grădina lui Ion cu pometul lor i cu loc sterpu, cât au ținut ei, den jos de besearica Berceanilor (...)”³. Vechimea primului lăcaș ar putea fi mai mare, coborând până în veacul al XVII-lea. În favoarea supoziției noastre pledează condițiile social-economice ale vremii care au impus târgul Vălenii în județul Saac.

Unul dintre vechile sate de moșneni care s-au unit în jurul târgului, formând mai târziu orașul Vălenii de Munte, a fost Berceni. În anul 1578, anul atestării documentare a satului Berceni, Mihnea Turcitul adeverea că marele logofăt Miroslav cumpărase cu 800 asprii de la câțiva moșneni „ocină în Berceni, în lunca Teleajenului, care să chiamă Rofie, den matca Teleajenului, până în muchea malului de sus, de către Berceni, și den Pietriș în sus, până în piscul Ciontii”⁴. Este greu de admis că această comunitate nu a fost servită de o biserică de lemn, ca cele întâlnite prin mai toate satele libere de

² Buletinul Comisiei istorice a României, vol XII, Tiparul așezământului tipografic Datina Românească Vălenii de Munte, București, 1933, p. 119.

³ *Idem*.

⁴ *Documenta Romaniae Historica*, B. Țara Românească, vol. VIII (1576-1580), București, 1989, doc 156, p. 240.

Fig. 1 - Vedere cu partea veche a cartierului Berceni
(Foto A. I. Cruceru 2013) / View of the historical center of Berceni
neighborhood (Photo A. I. Cruceru 2013)

la munte. Autorii Dicționarului Geografic al Județului Prahova (1897) considerau că dintre bisericile existente la sfârșitul secolului al XIX-lea în oraș, cele mai vechi erau: a Berivoeștilor, actualmente având hramul "Sf. Spiridon", și a Bercenilor.

O relatare prețioasă, indirectă, referitoare la cele două lăcașuri și valabilă pentru secolul al XVIII-lea provine de la Frații Tunusli. Vălenii de Munte este prezentat în *Istoria politică și geografică a Țerei Românești* (1774) având o mănăstire și două biserici de lemn⁵. Tot despre "trei enorii, o mănăstire, și două biserici", vorbește câteva decenii mai târziu serdarul Dionisie Fotino⁶. Al treilea hrisov cunoscut de noi care face expres referire la biserica Bercenilor este datat 30 octombrie 1782. Prin acesta, Constantin, fiul lui Pană Bocioagă, îi vindea egumenului Chiril de la Mănăstirea Văleni un loc de casă „pă mal lângă sfânta biserică din Berceni”⁷.

Nici Prima Ridicare topografică a armatei habsburgice în Principatele Dunărene (1783-1786), nici harta generalului Specht (1790) nu prezintă o altă biserică în afară de cea numită Mănăstirea, din centrul localității. Mahalaua Bercenilor este cu toate acestea scoasă în evidență de ambele materiale cartografice prin câteva case înconjurate de grădini. Aceleași lipsuri se constată în a doua jumătate a secolului al XIX-lea la harta lui Szathmary (1864). Tot din acea perioadă, mai exact din anul 1860, s-a păstrat un desen de Beghenau cu o perspectivă generală asupra orașului Vălenii de Munte, care surprinde în extremitatea stângă o parte din turla bisericii Berceni. Imaginea cea mai cunoscută a monu-

mentului rămâne, totuși contrar așteptărilor, un desen realizat de E. I. Brătescu (Fig. 2).

Fără îndoială lăcașul dispărut în 1940 a cunoscut multe prefaceri în timp, însă ele ne sunt cunoscute într-o mică măsură. Prin analogie cu faptele petrecute la mănăstire, biserica Bercenilor a fost probabil reînnoită după cutremurele din 1737, 1802 și 1837. Pisania de la intrare, transcrisă din chirilică de N. Iorga, avea următoarea inscripție:

„Cu praslăvitul și d[u]mnezeescul ajutor ridicatu-s’au această sfântă biserică în num[ele] și prăznuirea Adormiria Maici Domnul[ui] în zil[e]le Domn[ului] Gheorgh[e] Carag[ea] Vo[evod], ep[i]sc[op] B[uzăului] chir Constand[ie] și săvârșir[ea] cu toate pod[oabele], dup[ă] cum să ved[e], ș’au luat acuz, 1835, Dom[n] fi[i] nd Alecsand[ru] Gh[i]c[a] Vod[ă], ep[i]sc[op] Buz[ăului] chir Chesari, prin osârd[ia] și ajutor și îndemnare dumn[ea]l[o]r Andrei B., Treti Log[o]făt, și soț[ia], Dobriț[a], cu fi[i]; + Jup[ăn] Iorga, soți[a] Sultana, cu fi[i]; + și d[u]mn[ea]l[ui] biv părc[ălab] Panca, soți[a] Joița, cu f[iii]; + dumn[ea]l[ui] biv Log[ofăt] Costandin, soția Nastas[ie] cu f[iii]; [i]pac Sor cu soți[a] Calța, cu f[iii], și alți pravoslavnici creștini; 1835, Maiu 21”⁸.

Biserica a fost ridicată cu greutate, începându-se în zilele Domnului Gheorghe Caragea (1812-1818) și fiind săvârșită în anul 1835. Ctitorii principali și cei care au înzestrat-o cu obiectele necesare serviciului divin au fost Andrei Treti Logofăt, jupân Iorga și Panca părcălabul, toți locuitori ai mahalalei Berceni. Între obiectele de cult exista o icoană cu Sf. Muceniță Irina, zugrăvită cu cheltuiala și osteneala zugravilor Hristachie și Petre la 24 Octombrie 1851⁹. După Monahul Petru Pavlov, care invocă o tradiție locală, biserica a fost fondată la anul 1802 și adusă cu zidirea până deasupra ferestrelor, când, din cauza războiului și altor împrejurări s-a întrerupt până la 1814¹⁰. Ctitorii din pisanie ar fi continuat lucrarea, pictând altarul, catapeteasma, și sfînșind lăcașul la 1817.

La 1837 s-a produs un alt cutremur care a dărâmat clopotnița, iar în locul acesteia s-a făcut alta de lemn¹¹. În stadiul prezent al cercetărilor nu cunoaștem mai mult despre raporturile dintre biserică și școală, decât că până în anul 1835 învățământul s-a realizat și prin dascălii din Berceni, nu doar prin școala grecească din localitate. În toamna anului 1835 Eforia Școalelor cerea ca toate școlile particulare din oraș să fie desființate iar printre unitățile vizate se număra „Școala dascălului Ioan din Berceni”¹².

La 1852 s-a zugrăvit toată biserica de doi meșteri,

⁸ Nicolae Iorga, *Inscripții din bisericile României*, Atelierele Grafice Socec, vol II, București, 1908, p. 239.

⁹ "Revista istorică": dări de seamă, documente și notițe, Anul XVIII, nr. 07-09, iulie - septembrie, 1932, p. 272.

¹⁰ Petru Pavlov, *Lăcașuri Sfinte din județul Prahova. Sinaia, Câmpina, Filipești de Târg, Filipești de Pădure, Lespezi, Slanic, Urlați și Vălenii de Munte*, Tip. "Unirea", Ploiești, f. a., p. 71.

¹¹ *Idem*.

¹² Gheorghe Moisescu, *Istoria Școalelor din Vălenii de Munte*, Vălenii de Munte, 1931, p. 42.

⁵ Frații Tunusli, *Istoria politică și geografică a Țării Românești de la cea mai veche a sa întemeiere și până la anul 1774*, traducere de G. Sion, 1863, p. 173.

⁶ Dionisie Fotino, *Istoria generală a Daciei, sau a Transilvaniei, Țerei Muntenesci și a Moldovei*, traducere de G. Sion, București, 1859, p. 153.

⁷ Nicolae Iorga, *Documente de pe Valea Teleajenului*, Tipografia „Datina Românească”, Vălenii de Munte, 1925, p. 8.

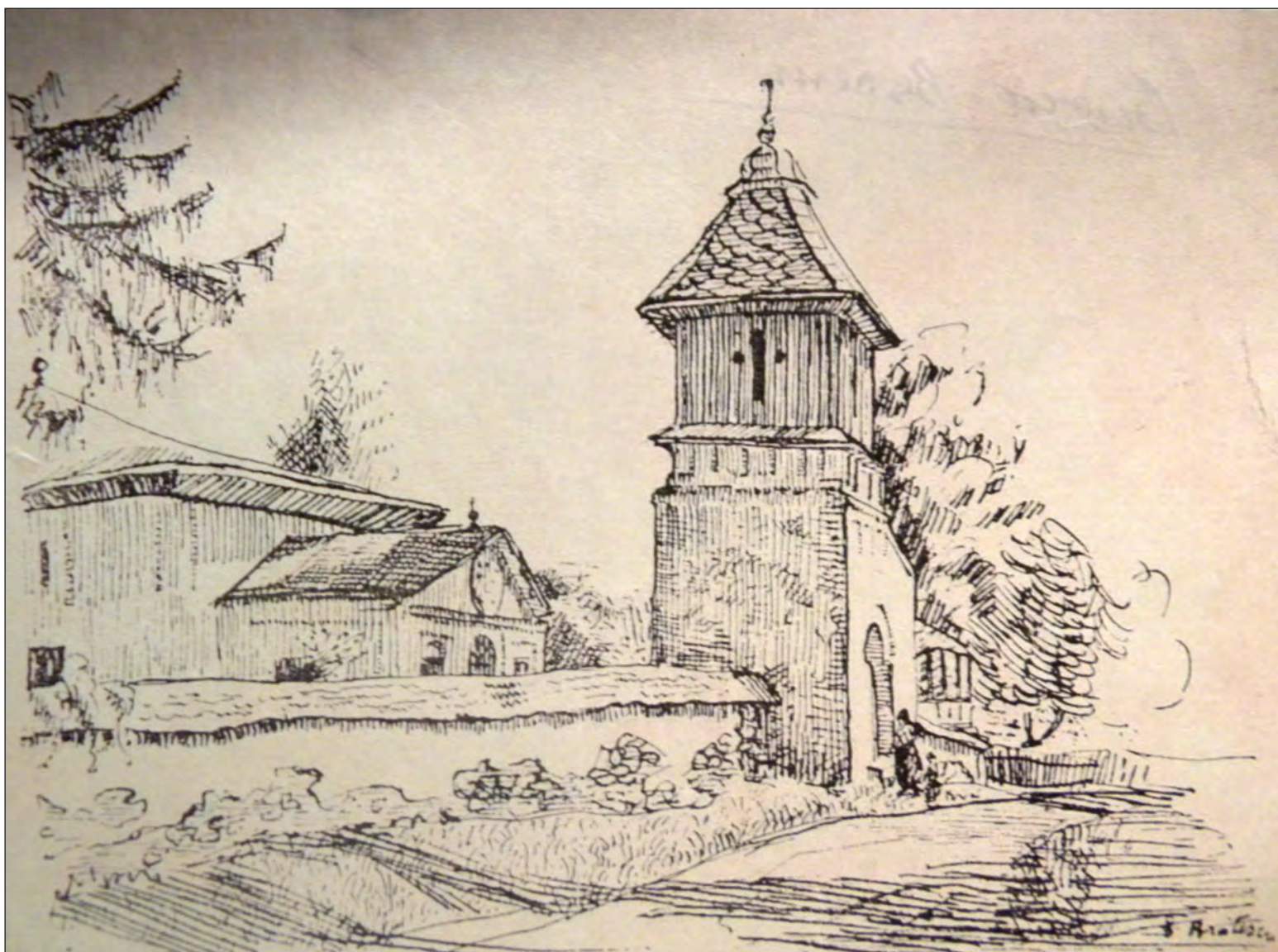

Fig. 2 - Biserica filială Berceni (Desen de E. I. Brătescu) / Berceni subsidiary church (Drawing by E. I. Brătescu)

Hristachie și Petru, și s-a refăcut turla. În acea vreme duhovnic și slujitor al sfântului altar era State Mărculescu, zis „Preotu Marcu”, care în timpul cât a păstorit biserica Berceni, aproximativ 10 ani, a depus mult efort pentru refacerea și bunăstarea locașului. La 1 septembrie 1853, „prin osârdia părintelui Marcu și ajutorul inoriașilor sfint[ei] biserici Berceni otu Vălenii de Munte”¹³ s-a făcut o Evanghelie nouă, fie din lipsă, fie pentru înnoirea cărților de cult.

Din 25 martie 1859 există un document prin care preotul State Mărculescu îl înștiința pe logofătul Ilie că a trimis să se încarce piatra pentru biserica Berceni¹⁴. Ajuns în vârstă de peste 66 de ani și „dorind a servi lui Dumnezeu mai în liniște”, preotul Marcu se retrage un an mai târziu în schitul Izvoarele și se călugărește¹⁵. Nu ne este cunoscut, până la secularizarea averilor mănăstirești, numele altui preot slujitor.

¹³ Nicolae Iorga, *Inscripții din bisericile României*, Atelierele Grafice Socec & Comp. Societate anonimă, vol. II, București, 1908, p. 240.

¹⁴ Dumitru Brezeanu et al, *File de istorie din trecutul comunei Teișani*, Comitetul de Cultură și Artă al Județului Prahova, 1971, p. 274.

¹⁵ „Buletinul Comisiei istorice a României”, vol X, Tiparul așezământului tipografic Datina Românească Vălenii de Munte, București, 1931, p. 117.

Enoria târgului, care s-a aflat până la secularizare în grija duhovnicească a preoților de mir de la mănăstire, a trecut după aceea în păstoria bisericii apropiate Berceni. La 1880 biserica Mănăstirea era parohială având ca filială biserica Berceni, în raza de pastorație a Mănăstirii, care avea și ea preoții ei¹⁶. Arhiva bisericii Mănăstirea păstrează o serie de documente ce reflectă situația materială a filialei din Berceni la începutul secolului XX. Din ele reiese frecvent că lipsa fondurilor pentru activitățile obișnuite de întreținere au condus-o la o stare deosebit de precară. În 1936 acoperișul de șindrilă era atât de deteriorat încât permitea apei să se scurgă în biserică. Pe dinafară, ambele biserici erau netencuite și nevăruite de aproape 15 ani.

La 13 martie 1936, preotul Al. D. Popescu cerea primarului să se aloce suma de 6000 de lei bisericilor parohiei Mănăstirea „având nevoie de mai multe reparațiuni, atât în interior cât și în exterior și în vederea că nu au fondurile necesare pentru satisfacerea tuturor

¹⁶ Emilian Vlaiculescu, *Monografia Bisericii Mănăstirea din Vălenii de Munte, partea a II-a*, în „Glasul Bisericii. Revista oficială a Sfintei Mitropolii a Ungrovlahiei”, anul XXXI, nr. 7-8/1972, p. 874.

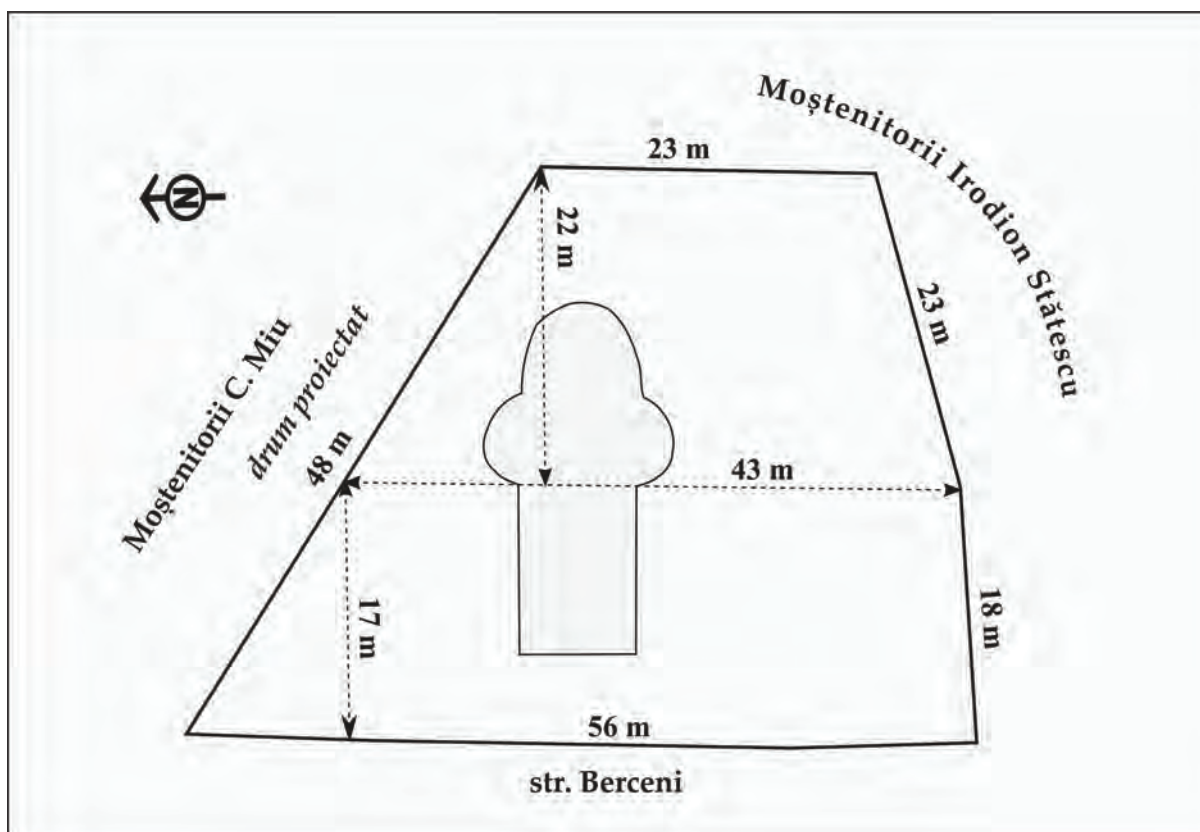

Fig. 3 - Schiță de plan. Fosta curte a bisericii filiale Berceni (1940) (Autori: A. I. Cruceru, C. Buterez, după o schiță anonimă, cu modificări) / Sketch plan. Former yard of Berceni subsidiary church (1940) (Authors: A. I. Cruceru, C. Buterez, modified after an anonymous sketch)

lipsurilor¹⁷. Rugămintea nu a fost onorată nici cu un an mai devreme și nici cu această ocazie nu primește răspuns afirmativ.

În luna iulie a aceluiași an preotul Al. D. Popescu solicită sprijinul prefectului de Prahova, motivând că bisericile Mănăstirea și Berceni, ambele formând parohia Mănăstirea, față de importanța ce o reprezentau prin vechimea lor au fost lăsate în completă nepăsare de cei ce aveau obligația întreținerii lor și de enoriași. În continuare, preotul cere un ajutor financiar de 30.000 de lei pentru ca să poată readuce la o stare cat se poate mai bună bisericile din parohie¹⁸. Aceeași scrisoare va fi trimisă și către Ministrul Instrucțiunii, Cultelor și Artelor București, prima dată pe 29 august, iar a doua oară pe 13 octombrie 1936. Neprimind nici un ajutor, în ziua de 10 iulie 1937 parohul se adresează din nou prefectului din județul Prahova.

Dintr-un raport general al parohiei Mănăstirea din anul 1937, reiese că aceasta era formată din partea centrală a orașului Vălenii de Munte și următoarele cătune: Valea Stâlpului, la 4 km depărtare de centru, Frânghești la 2,5 km și Moară la 2 km de oraș. Ca populație avea 325 familii cu 1200 de suflete. Biserica se întreținea din propriile venituri la care se adăuga suma de 2000 lei cotă din bugetul comunei. Parohia nu dispunea de casă parohială, nu avea nici pământ, în afară de 75 ari

de livadă la Bughea stăpâniți de biserica filială Berceni¹⁹. Cele două biserici în stare de funcționare necesitau în continuare urgente reparații mai ales la acoperiș.

Apropiindu-se deschiderea cursurilor Universității Populare Nicolae Iorga, la 15 iunie 1937 preotul Al. D. Popescu îl roagă pe primarul orașului Vălenii de Munte să ofere suma ce se cuvine celor două biserici din bugetul primăriei pe acel an, spre a face reparații și curățenie. Preotul invocă printre altele importanța pe care bisericile parohiei Mănăstirea o aveau în ochii cursanților și invitațiilor de seamă: „Trebuie să vă amintesc că bisericile noastre întotdeauna au fost vizitate de toate personalitățile străine ce vin cu această ocazie, precum și de M. S. Regele Carol al II-lea²⁰”.

Situația capătă o turnură pozitivă din anul 1938. Dintr-un proces verbal întocmit pentru protoierie, rezultă că în vara aceluiași an menționat ambele monumente istorice se găseau în „perfectă stare de ordine și curățenie”. Bisericile erau înzestrate cu tot ce le trebuia pentru cult, curțile erau curate și îngrijite. În 1938, parohia formată din biserica „Adormirea Maicii Domnului” și biserica „Adormirea Maicii Domnului – Berceni” număra 356 familii și 1890 de suflete²¹. Iată cum își amintește biserica din urmă N. Iorga, într-una dintre operele sale: „Colo, biserica Bercenilor, o imitație, de la începutul veacului trecut, a mănăstirii, cu o ciudată inscripție în care slovele au ductul celor arhaice

¹⁷ Arhiva Parohiei Mănăstirea, 1936, ds. 1.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Arhiva Parohiei Mănăstirea, 1937, Ds. 1.

²⁰ *Idem*.

²¹ *Idem*, 1938.

întrebuințate de Turci”²².

Din anul 1940 s-a păstrat o schiță cu „fosta curte a bisericii filiale Berceni” prin care se urmărea cedarea unei suprafețe de 200 mp din totalul de 1568 mp, pentru proiectarea str. Margaretelor (Fig. 3). Când s-a dărâmat biserica avea plan trilobat și pridvor. Acoperișul era acoperit cu șindrilă. În fața intrării stătea clopotnița, formată din piatră în partea inferioară și din lemn în cea superioară.

BIBLIOGRAFIE:

*** Arhiva Parohiei Mănăstirea, 1936-1938

Brătescu, P., Moruzi, I., *Dicționar geografic al județului Prahova*, Târgoviște, 1897.

”Buletinul Comisiei istorice a României”, vol X, *Documente de pe Valea Teleajenului și a Slănicului*, Tiparul așezământului tipografic Datina Românească Vălenii de Munte, București, 1931.

Idem, vol XII, *Documente din Vălenii de Munte*, Tiparul așezământului tipografic Datina Românească Vălenii de Munte, București, 1933.

Brezeanu, O. D., Jercan, I., Simache, N.: I., Vulpescu, M., *File de istorie din trecutul comunei Teișani*, Comitetul de Cultură și Artă al Județului Prahova, 1971.

Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească, vol. VIII (1576-1580), București, 1989.

Fotino, D., *Istoria generală a Daciei, sau a Transilvaniei, Țerei Muntenesci și a Moldovei*, traducere de G. Sion, București, 1859.

Iorga, N., *Inscripții din bisericile României*, Atelierele Grafice Socec & Comp. Societate anonimă, vol II, 1908, București.

Iorga, N., *Documente de pe Valea Teleajenului*, Tipografia „Datina Românească”, Vălenii de Munte, 1925.

Iorga, N., *România cum era până la 1918. România Munteană*, București, 1939.

Josefinische Landesaufnahme, 1783-86.

Moiescu, Gh. I., *Istoria Școalelor din Vălenii de Munte*, Vălenii de Munte, 1931.

Pavlov, P., *Lăcașuri Sfinte din județul Prahova. Sinaia, Câmpina, Filipești de Târg, Filipești de Pădure, Lespezi, Slanic, Urlați și Vălenii de Munte*, Tip. “Unirea”, Ploești, f.a.

”Revista istorică”: dări de seamă, documente și notițe, Anul XVIII, nr: 07-09, iulie - septembrie 1932.

Specht, C., *Militärische Carte der Kleinen oder Oesterreichischen und grossen Wallachei. welche beide zussamen aus 394 Sectionen bestehet, und wehrend dem Waffenstillstand zwischen der k; k; und der turchischen Armee vom Monat September 1790 dis Ende May*

1791 durch den Generalquartiermeisterstaab unter der Direction des Obristen Specht geometrisch aufgenommen, und in das reine ausgezeichnet worden. Diese Carte ist in den halben Massstab der wiener Zoll zu 2000 Schrit in 108 Biaettern Zusammengesetzt. Masstab von 10.000 Schritten, 1791.

Szathmary, C. P. de, *Charta României Meridionale*, București, 1864.

Tunusli, Frații, *Istoria politică și geografică a Țării Românești de la cea mai veche a sa întemeiere și până la anul 1774*, traducere de G. Sion, 1863.

Vlaiculescu, E., *Monografia Bisericii Mănăstirea din Vălenii de Munte, partea I*, ”Glasul Bisericii. Revista oficială a Sfintei Mitropolii a Ungrovlahiei”, anul XXX, nr. 9-10, 1971.

Vlaiculescu, E., *Monografia Bisericii Mănăstirea din Vălenii de Munte, partea a II-a*, ”Glasul Bisericii. Revista oficială a Sfintei Mitropolii a Ungrovlahiei”, anul XXXI, nr. 7-8, 1972.

²² Nicolae Iorga, *România cum era până la 1918. România Munteană*, București, 1939, p. 292.